

minació, tot i que ja es documenten des de c. 1280 (DCEC II, 171b56ss.). Es troba ja DEDIGNARI 'refusar com a indigne' en llatí clàssic (des de Virgili i Ovidi).

Endenyar-se [Ss. XIV i XV]: del ll. INDIGNARI 'considerar indigne, indignar-se, revoltar-se (per una idea)' [molt clàssic, ja Ciceró, etc.], diverses formes del verb apareixen ja en rimes en *-enyi*, *-enye*, *-enya*, *-eny*, *-enyà* en el *Torcimany* (c. 1390, §§ 31, 561, 951, 1203, 1694) i el *DAG*, cita dos exs. *foren-ne endenyats* en un text imprès el 1494 però de llenguatge és del segle XIV; en tot cas el substantiu *endeny* apareix ja en la *Cròn.* de Jaume I («... Nós dixem-li que ira e bando metia entre ells --- e ls altres haurien-ne *endeny* e ira», Ag., 483) i pressuposa l'existència del verb *endenyar-se*; en una divisa rimada que cita el *Curial* pren el sentit d'«ensuperbir-se, mostrar-se desdenyós»: «la sua divisa --- 'No pugés tant que te'n *endenyis*, / ne-t baxes tant que-n valles menys'» (*NCL* II, 73, cf. oc. *s'endenbar* és ja freqüent en trobadors i prosistes del S. XIII, etc.; *PSW* II, 463-4; *Rayn.* III, 49-50).¹ En significat propi va sofrir des de molt antic la concurrència victoriosa de la forma cultista *indignar*, que ja trobem en Lluç: «Lo sant hom --- destruyà la ley de Mafumet --- lo rey serraý féu fer manament --- que exís de tota sa terra --- lo sant home no obey --- molt fo lo rey *indignat* contra ell, e féu-lo venir davant si, e dix-li ---» (*Blanq.*, *NCL* I, 255.12).

Des de fi de l'Edat Mitjana es produeix una escisió en el verb, entre el sentit moral i propi, al qual queda afectada des de llavors la forma cultista, i l'acc. material que amb caràcter figurat s'havia desenvolupat al costat d'aquella des de l'Antiguitat, parlant de les ferides i úlceres 'inflamar-se, irritar-se', 'enverinar-se', que ja es documenta en el ll. INDIGNARI en escriptors medicals dels Ss. IV i V (Teodor Priscia, Celi Aurelià): així mateix el substantiu *indignatio* 'inflamació' es troba en un dels clàssics del llatí vulgar, la *Mulomedicina Chironis* (568, 699: *ALLG* XII, 408).

En aquest sentit resta *endenyar* fins a la llengua moderna (com a forma de compromís, *endignar-se* parlant de l'àntrax o cranc en Cauliac, c. 1500, *AlcM*). Una forma mixta però amb l'altre sentit hi ha també a l'Evangeli de Palau, *indinyat* (*AlcM*). Així es pronuncia fins avui en el P. Valencià: maestr. «*endenyar-se* un gra, un mal, una ferida i llaga» (GaGirona) (entenguem així mateix «*endenyar*: dañar» en Sanelo I, f° 149); J. G. M. (Albaida, Ribera, capital) i Enric Valor (Castalla, etc.) estan conformes que pertot es diu *sendéya*, *endenyar-se* i es playen (1935, 1949...), que la llengua comuna i normativa no restableixi per tot aquesta forma;² també jo ho he sentit en terra valenciana: «la llaga, si s'hi posa *ulivarda*, amb el suc ja no s' *endéya*, i si ja està *endenyat* s'entaula m'explícaven a Benifairó de Valldigna (1962). També és susceptible d'usar-se en sentits ampliats, o almenys metafòrics: «què feres, valga'm Déu: / tu més lo mal m' *endenyés!*», *Seidía*, 218; «contaminar», «pobre innocent, que vol saber les coses / sense *endenyar* la càndida innocència!», Bernat de la Plana (*BSCC* XVI, 228).

Com he explicat, en cat. or. i bal., s'ha convertit en

endanyar, però no cal parlar d'encreuament amb DAMNUM (o un *damnar*) com diu *AlcM*, car es tracta simplement d'un descarrilament analògic (segons els casos com *astrayá/estráya*, *boyá/báya*, per més que alguna vaga noció de relació amb *dany* pugui acompanyar-ho), que també s'estén al rossellonès ('irritar la gola'): «és una vella font / --- / cadascú que se passejava / --- venia --- / per se ben regalar d'aqueixa aiga tan bona, / pura com lo cristall i fresca com la neu: / del cantaire *endanyat* esclaria la veu, / tornava donar gana an tots los que 'n faltaven ---», ASaisset (*Perpiny.*, 16 = *Catal. del R.*, 151); en el Princ. ja escrivia així el pioner novel·lista vigatà: «al virtuós pare, que feya que no havia dormit tantes nits --- un tractament curatiu immediat, a propòsit per la seva naturalesa --- havian *endanyat* sos ulls y aprimat sa cara», Genís Aguilar (*Julita*, p. 118).

És, però, un fet que les llengües romàniques veïnes també conserven amb aquest sentit la forma corresponent a INDIGNARI: bearn. *s'endegnà* «s'envenimer, en parlant d'un mal ou d'une plaie» (Lespy, s. v. *endigna*), llgd. Lauragués «*endegnat*: meurtri» (Fourès, *RLR* XXXV, 281), llgd. Castras: «*s'endegnà*: s'envenimer, s'irriter; *endegnà*: irriter une plaie, une ulcère», *endegnoús* «délicat, à qui la moindre égratignure cause une plaie» (Couzinié), roergat «*endinnà*, *endignà* --- envenimer, irriter une plaie» (Vayssier), Alpes-Cottiennes «*endiniar*: irriter, enflammer en parlant d'une plaie, d'une glande» (Chabrand), i en forma més esporàdica s'estén fins a parlars del Franc Comtat i del fr. occidental: Bas-Maine *endeigner* «s'envenimer», Fourgs *end'gneu* «état de celui dont les plaies guérissent difficilement» (Ant. Thomas, *Mélanges d'E. Fr.*, 87; Jud, *VRom.* II, 11; Urtel, *ASNSL* CXXX, 93). I entra així mateix en els parlars castellans veïns: atag. *indignarse la llaga* 'enconarse' (DMPeralta), Titaguas (Sogorb) *endeñarse* 'infectarse' (Torres Fornés, p. 195), mentre que és curiós de veure que en murcià coexisteixen la variant valenciana amb la del Princ.: el panocho diu *endeñar* (Lemus), però a la Huerta és corrent *endañarse* «enconarse, obrir-se y empeorar-se una herida» (Ramírez Xarrià), i García Soriano confirma que són murcians *endañarse*, *endeñado* i *endeñarse*. ¿Vindria això ja del temps de la repoblació de Múrcia per Jaume I?

Indignació [*Cròn.* del Cerimoniós].

CP.: *Dignificar* [fi S. xv, IVillena]; *dignificació*, *dignificador*, *dignificant*.

¹ *Endeno* hapax que *AlcM* cita en un privilegi pirinenc de 1398 sembla tenir el sentit de 'negació irada i enèrgica' i ser postverbal ribagorçà de *endenar*=*indignar* (la trad. «empeño» és una interpretació infundada de pura i vaga consonància). —

² Ho vaig proposar (conservo l'escrit) al mestre Fabra, ja el 1931. Però va replicar-me que, a desgrat de l'etimologia, en català central es diu unànimeament *endanya*. Recordo que com a prova que no es tracta de prejudicis de gramàtics ni de gent amb preocupacions de llengua, el 1936, en què ell s'esqueia a tenir una ferideta o nafra en una mà (i lla-